IJCRT.ORG ISSN : 2320-2882

INTERNATIONAL JOURNAL OF CREATIVE RESEARCH THOUGHTS (IJCRT)

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

"भारतीय राजकारणात विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाचा वापर"

संदीप दासराव धापसे

सहाय्यक प्राध्यापक

श्री व्ही. एस. नाईक कला, वाणिज्य, व विज्ञान महाविद्यालय, रावेर जिल्हा जळगाव

सारांश:

स्वतंत्र भारताची लोकशाही 73 व्या वर्षात पदार्पण करत आहे याचा विचार जर केला तर 1952 पासून ते आजतागायत देशांमध्ये लोकसभेच्या व राज्याच्या विधानसभेच्या सार्वत्रिक निवडणुका या मोठ्या प्रमाणात झाल्या. या सार्वत्रिक निवडणुका होत गेल्या तसतशा या निवडणुकीमध्ये सक्रियपणे भाग घेऊन मतदान करण्याचा लोकांचा टक्का सुद्धा वाढत गेला. याचे सर्वस्वी कारण म्हणजे अलीकडच्या काळात विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाचा भारतातील प्रमुख राजकीय पक्षांनी आपली भूमिका सर्वसामान्य मतदारांपर्यंत मांडून जाहीरनामा लोकांपर्यंत पोहोचण्याचे काम केले. त्याचबरोबर लोकांनी निवडणूक प्रक्रियेत सहभागी व्हावे व आपला मतदानाचा अधिकार यासाठी व्हाट्सअप, फेसबुक ,आदीच्या माध्यमातून सर्वसामान्य लोकांना आकर्षित करण्याचा प्रयत्न केला खऱ्या अर्थाने या विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाची सुरुवात या देशात माजी पंतप्रधान स्वर्गीय: राजीव गांधी यांनी सुरु केली. आणि त्याचाच परिणाम म्हणून आज देशामध्ये निवडणुकीचे प्रचार तंत्र हायटेक झाले आहे. त्याचबरोबर मतपेटीचे जागा आता मशीन न घेतले आहे ज्याला ईव्हीएम इलेक्ट्रिक वोटिंग मशीन असे म्हटले जाते. ज्याद्वारे मतदान करणेही सोपे झाले व त्याच बरोबर मतमोजणी करणेही सोपे झाले. या पद्धतीमुळे निकाल वेळेस लागण्यास मदत झाली. म्हणजेच जशी लोकशाही प्रगल्भ होत गेली तसतसे लोकशाहीला प्रगल्भ करण्यामध्ये विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाने हातभार लावला असे आपल्याला म्हणता येईल.

प्रस्तावना:

भारतीय राजकारणात होणाऱ्या लोकसभेच्या व विधानसभेच्या सार्वत्रिक निवडणुकीमध्ये देशातील सर्वच प्रमुख राजकीय पक्षांनी विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाचा उपयोग करायला सुरुवात केलेली आहे. ज्यामुळे राजकीय पक्षांना लोकांपर्यंत पोहोचण्यास खूप मोठ्या प्रमाणात मदत झाली आहे. विज्ञान आणि तंत्रज्ञानामुळे आपल्या पक्षाचा जाहीरनामा लोकांसमोर मांडणे मदत झाली. त्यामुळे लोकांना सुद्धा राजकीय पक्षांचा अभ्यास

करता आला .कोणता राजकीय पक्ष आपल्या राजकीय पूर्तता करू शकेल हा विचार करायला वेळ मिळाला. अशा प्रकारे विज्ञान आणि तंत्रज्ञानामुळे लोकशाही प्रगल्भ होत गेली.

राजकीय पक्ष आणि बदलते प्रचारतंत्र :

पूर्वीच्या काळी निवडणुकीच्या प्रचारासाठी देशातील राजकीय पक्षाकडं प्रचार तंत्राचा वापर करताना ठिकठिकाणी पक्षाचे कट आउट लावले जात होते. गल्लोगल्ली पक्षाच्या कॉर्नर सभा व्हायच्या. त्याचबरोबर मुख्य रस्त्यावरील व दर्शनी भागातील भिंती वरती उमेदवाराचे नाव व त्याचे पक्षाचे चिन्ह हे रंगवले जात होते. त्या माध्यमातून लोकांकडे मतं मागितली जात होती एवढेच नाही तर रिक्षा, हात गाडी, मोटरसायकल या माध्यमातून प्रचार करण्यावर भर दिला जायचा. लोकांना आश्वासने दिली जायची परंतु काळाच्या ओघात जसे विज्ञान आणि तंत्रज्ञान प्रगत होत गेले तसे निवडणुकीच्या प्रचार तंत्रामध्ये सुद्धा बदल होत गेला. म्हणजेच प्रत्यक्ष मतदारांच्या गाठीभेटी घेण्याच्या अगोदर मोबाईलच्या माध्यमातून उमेदवारांना SMS केले जायचे या माध्यमातून उमेदवार कोण आहे पक्षाचा जाहीरनामा काय आहे ते थोडक्यात लोकांना समजावून सांगण्याचा प्रयत्न केला जायचा. आता त्याची जागा फेसबुक ने घेतली. आता तर प्रत्येक राजकीय पक्षाचे एक स्वतंत्र फेसबुक पेज तयार झाले आहे. त्या फेसबुक पेजवर आतापर्यंत लोकांसाठी राजकीय पक्षांनी केलेली कार्य हे चित्र स्वरूपात व चित्रफितीच्या रूपात मतदारासमोर आणण्याचा प्रयत्न केले जातात. यूट्यूब च्या माध्यमातून काही विडिओस, गाणी लोकांना आकर्षित करण्यासाठी अपलोड केले जातात त्या माध्यमातून लोकांचे मनोरंजनाबरोबरच आपल्या पक्षाची आपल्या पक्षाबद्दल आवड ती व्यक्ती आपल्याच पक्षाला मतदान कसा करेल याचा विचार केला जातो. तसेच निवडणुकीच्या काळात तर व्हाट्सअप ग्रुपच्या माध्यमातून वेगवेगळ्या सूचना, पक्षाचे चिन्ह, पक्षाचा जाहीरनामा, उमेदवाराच्या बाबत माहिती हे सर्व देण्याचा प्रयत्न केला जातो. व त्यातून सर्वसामान्य विशेषतः सुशिक्षित लोकांना आकर्षित करण्याचा प्रयत्न केला जाताे या सर्व गोष्टीमुळे एक फायदा निश्चितच झाला नव्वदच्या दशकापर्यंत सर्वसामान्यपणे देशातील सुशिक्षित जनता मतदान करण्यासाठी सहजासहजी बाहेर पडत नव्हती व आपला मतदानाचा मूलभूत अधिकार बजावत नव्हती परंतु विज्ञान आणि तंत्रज्ञानामुळे या सुशिक्षित वर्गामध्ये आपला मतदानाचा हक्क बद्दल जनजागृती निर्माण झाली. फेसबुकच्या माध्यमातून उमेदवार ,जाहीरनामा याची माहिती मतदारांना झाली व त्यामुळे सहाजिकच या सुशिक्षित वर्गाचा मतदार करण्याकडे कल वाढला. अशाप्रकारे निश्चितच मतांची टक्केवारी वाढली वाढलेली टक्केवारी सशक्त व समृद्ध लोकशाही साठी निश्चितच अभिमानास्पद आहे . नेटवर्किंग साधनामुळे ही क्रांती झालेली आपल्याला दिसून येते लोकांना एकत्र आणण्याचे एकमात्र साधन म्हणून फेसबुक ,ट्विटर, व्हाट्सअप ही भूमिका पार पाडत आहेत .भारतामध्ये होत असलेल्या सार्वत्रिक निवडणुका त्यामध्ये सर्वात महत्वाचे म्हणजे 2014ची लोकसभेची सार्वत्रिक निवडणूक ही पहिलीच सोशल नेटवर्किंगच्या माध्यमातून लढली गेलेले निवडणूक आहे. निवडणुकांच्या बातम्यांचे त्याच्या प्रचाराचे रंग या निवडणुकीत बदलून गेलेले आपल्याला दिसून येतात दर पाच वर्षांनी निवडणुकांचा भरणारा कुंभमेळा यामध्ये मध्यमवर्गीयांची संख्या जास्त आहे. पण त्याच वेळेस मध्यमवर्गीय कडे स्मार्ट फोन आल्यामुळे फेसबुक, ट्विटर, व्हाट्सअप यामुळे सोशल मीडियाचा वापर मोठ्या प्रमाणात होत आहे . 2014 च्या निवडणुकात देशातील प्रमुख पक्ष भाजपने प्रथमच विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाचा मोठ्या

प्रमाणात वापर केला. प्रचारासाठी साधने वापरली व त्या माध्यमातून थेट जनतेच्या हृदयात हात घालत नरेंद्र मोदी यांनी स्वप्न दाखविले. आकडा सांगायचे म्हटले तर 2014 च्या निवडणुकीत 815 दशलक्ष लोक मतदानास पात्र झाले त्यातील शंभर दशलक्ष लोकांनी अंदाजे प्रथमच मतदान केले या निवडणुकीमध्ये ग्राफिटी सारख्या वस्तुस्थितीवर बोट ठेवणारा विनोद सर्वांना वाचून हसायचा तर काही नी व्हाट्सअप च्या माध्यमातून अभिव्यक्त व्हायला सुरुवात केली. CNN ने 2014 ची निवडणूकीला सोशल मीडिया निवडणूक मनले.कारण त्यांनी दिलेल्या माहितीनुसार फेसबुक वर मोदींचे तीस लाख अनुयायी आहेत याचा अर्थ ते लोकप्रिय आहेत त्याचा परिणाम निवडणुकीत दिसून आला. आणि त्यामुळेच देशाच्या पंतप्रधानपदी नरेंद्र मोदी हे निवडून आले.तर BBC ने ही भारतातील निवडणुकींच्या बातम्या व्हाट्सअप वरून दिलेल्या दिसून येतात. भारतात सोशल मीडियाच्या माध्यमातून 2014 च्या निवडणुकीत देशातल्या 543 लोकसभा मतदार संघाच्या निकालाचे विश्लेषण स्पष्टपणे दिले. थोडक्यात निवडणुकीच्या इतिहासात कधी नव्हे तेवढे सोशल मीडिया चे महत्व 2014 च्या लोकसभेच्या निवडणुका पासून निश्चितपणे वाढलेल्या दिसून येते.

निवडणुका व घोषणा:

भारतीय राजकारणात लोकसभा विधानसभेच्या सार्वत्रिक निवडणुकीत काळाच्या ओघात विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या मदतीने घोषणांचे स्वरूपही बदललेले दिसून येते. सर्वप्रथम 2004 च्या लोकसभा निवडणुकीवेळी भाजपसारख्या पक्षाने विज्ञान आणि तंत्रज्ञान वर आधारित "शायनिंग इंडिया" व "भारत उदय" अशा नव्या घोषणा पुढे आणल्या तर 2014 ला "डिजिटल इंडिया" "इंडिया कौशल्य" " मेक इन इंडिया" "हर हर मोदी घर घर मोदी" "अच्छे दिन" यासारख्या नव्या घोषणा विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या मदतीने लोकांपर्यंत प्रभावीपणे पोहोचण्याचा प्रयत्न केला. त्यामुळे त्या निवडणुकात मोठ्या प्रमाणात यश या पक्षाला मिळालेले दिसून येते याचाच वापर करून राजस्थान, मध्य प्रदेश, छत्तीसगड येथे झालेल्या विधानसभेच्या निवडणुकीत काँग्रेस पक्षाने सुद्धा तंत्रज्ञानाच्या आधारे हायटेक प्रचार करण्यावर भर दिला. व त्या माध्यमातून तरुण मतदारांना आपल्या पक्षाकडे आकर्षित करण्यात हा पक्ष यशस्वी झालेला दिसून येतो. थोडक्यात काय अलीकडच्या काळात निवडणुका आणि विज्ञान व तंत्रज्ञान हे समीकरणच बनले दिसून येते.

निवडणूकपूर्व सर्वेक्षण व राजकीय पक्ष:

अलीकडच्या काळात प्रत्येक राजकीय पक्ष निवडणूकपूर्व सर्वेक्षण करण्यावर भर देताना दिसून येतो अशा प्रकारच्या अंतर्गत पक्ष सर्वेक्षणाच्या माध्यमातून कोणत्या मतदारसंघात कोणत्या लोकांचे प्रमाण हे जास्त आहे. प्राबल्य जास्त आहे त्यासाठी कोणता उमेदवार योग्य असेल, कोणाची निवडणूक क्षमता आहे, निवडून येण्यासाठी कोणत्या तंत्राचा वापर करावा लागेल.याकरीता राजकीय पक्ष आपल्या पक्षाचे विशिष्ट संस्थेच्या माध्यमातून निवडणूकपूर्व सर्वेक्षण करत असतो. म्हणजेच विज्ञान आणि तंत्रज्ञानामुळे तंत्रज्ञानामुळे प्रत्येक राजकीय पक्षाला निवडणुकांना सामोरे जाणे सामोरे जाणे सोपे झालेले दिसून येते. त्याच बळावर निवडणुका जिंकण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न सर्वच राजकीय पक्ष करत असताना दिसून येतात.

निवडणुका आणि मतदान यंत्र:

नव्वदच्या दशकापर्यंत भारताच्या निवडणुकात निवडणुकीसाठी मतपेटीचा वापर केला जात होता. आता विज्ञान आणि तंत्रज्ञानामुळे काळात मतपेटीचे जागा इलेक्ट्रिक वोटिंग मशीन ने घेतलेली आहे. मतदान करण्याची व मतमोजणी करण्याची प्रक्रिया सुलभ झालेली दिसून येते. एवढेच नाही तर येत्या निवडणुकीत मतदारांनी कोणत्या उमेदवाराला मतदान केले आहे हे मतदाराच्या लक्षात यावे याकरिता भारतीय निवडणूक निवडणूक आयोगाने V V Pa तंत्रज्ञान घेऊन येत आहे. थोडक्यात विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या मदतीने भारतातील निवडणुका सोप्या सुलभ व निष्पक्ष करण्याचा पुरेपूर प्रयत्न निवडणूक आयोगाच्या मार्फत केला जात आहे. जेणेकरून लोकशाही व्यवस्थेवरचा सर्वसामान्य भारतीय जनतेचा विश्वास हा वाढण्यास निश्चितच मदत होणार आहे.

निष्कर्ष:

थोडक्यात विज्ञान आणि तंत्रज्ञानामुळे भारतातील राजकारण, नागरिकांच्या राजकीय जाणिवा बदललेल्या दिसून येतात. नागरिकांचा निवडणुकांकडे बघण्याचा दृष्टिकोन निश्चितच बदललेला दिसून येतो. लोकशाहीत नागरिक म्हणून एक चांगले सरकार आपल्या मतदानाचा अधिकार यांच्या माध्यमातून निवडून देणे हे आपले कर्तव्य आहे हे समजावून सांगण्यात विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या साह्याने भारतातील राजकीय पक्ष मोठ्या प्रमाणात यशस्वी झालेले दिसून येतात. त्याचबरोबर नागरिकांचा सुद्धा लोकशाहीवरचा विश्वास अलीकडच्या काळात वाढलेला दिसून येतो. हेच खऱ्या अर्थाने जागतिकीकरणाच्या काळात निर्माण झालेल्या विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाचे यश समजता येईल.

संदर्भ सूची

1)**लोकमत संपादकीय. लेखक. डॉक्टर. एस. एस .**मंठा **दि.**8 **फेब्रुवारी 2018**

2)**सकाळ वृत्तपत्र. नव्या युगातील सत्तास्पर्धा** लेखक. **प्रकाश पवार दि** 1 **फेब्रुवारी** 2019.

3) **तंत्रज्ञान आणि जागतिकीकरणाला सलाम. ब्लॉग्स. परिमल माया सुधाकर दि** 5 **ऑक्टोंबर** 2015ण

4) **लोकसत्ता.** लोकरंग पुरवणी लेख. पृथ्वीराज चव्हाण दिनांक 23 जानेवारी 2016

5) दैनिक **ऐक्य** संपादकीय लेख. **दिनांक** 28 जानेवारी 2016ण

6) कंपसलीनदज **मधील लेख. "** राजीव पर्वष्लेखक . अनिरुद्ध जोशी दिनांक 21 मे 2018.

7)चूंत च्तौी;म्कद्ध प्दकपंरूैवबपमजल ंदक च्वसपजपबमे थ्मइ.2015 क्पंउवदक च्नइसपबंजपवदए च्नदम.